

31.7.2022

"אומרים לבן אדם תלך מפה אבל אין לו לאן":¹ איסור על העסקת מבקשי מקלט ב-17 ערים

ביום 30.6.22, יום פיזור הכנסת, פרסמה שרת הפנים **נוהל חדש** שעתידי להיכנס לתוקף ביום 1.10.22 (להלן: "הנוהל"). על פי הנוהל, מבקשי מקלט מחזיקי אשרה א25 נדרשים לעבוד בארבעה סוגי עבודות בלבד: מלונאות, בניין, חקלאות וסיעוד מוסדי. מי שעבדו במסעדה עד חודש יוני 2022 יורשו להמשיך בעבודתם. כל היתר יאלצו לחפש עבודה שממוקמת מחוץ ל-17 הערים המנויות בנוהל, שבהן רובם מתגוררים. ביום 21.7.22 פורסם כי אותו נוהל יחול גם על פליטי אוקראינה, שרק לאחרונה הותר להם לעבוד, כבר החל מיום 1.8.22. רבים מהכשלים המתוארים להלן רלוונטיים גם לגביהם.

הנוהל יפגע באוכלוסיות מוחלשות, למודות הזנחה והתעמרות

מבקשי המקלט מאריתריאה ומסודן חיים בישראל מעל עשור באופן חוקי. כמי שנסו מרדיפה ומטראומה ולא יכולים לשוב למדינותיהם הם זכאים להגנה בין לאומית. כך לפי מדינות אחרות, שמעניקות לאריתריאים ולסודנים מעמד פליט באחוזים גבוהים, כך לפי נציבות האו"ם לפליטים, וכך למעשה גם לפי ראש הממשלה דאז נתניהו, שחתם באפריל 2018 על הסכם שעוסק בגורלם עם נציבות האו"ם לפליטים (וכעבור יום נסוג בו).

תחת סיוע ושיקום שזקוקים לו מי שנסו בלית ברירה ממדינותיהם, מבקשי המקלט בישראל סובלים במשך יותר מעשור ממדיניות התעמרות. בין היתר כללה המדיניות כליאה במתקן חולות (שמאז נסגר), גזילת כספים במסגרת חוק הפיקדון (שבוטל על-ידי בג"צ), לחצים ל"עזיבה מרצון" ואף תכנית (שכשלה) לגירוש כפוי לאוגנדה ורואנדה. מלבד צעדי התעמרות אקטיביים, כוללת המדיניות גם מחדלים ארוכי שנים ובראשם ההימנעות מבחינה הוגנת וראויה של בקשות המקלט ושליה של זכויות סוציאליות – ביטוח בריאות, קצבאות לזכאים להן ושירותי רווחה.

מדיניות ארוכת שנים זו דרדרה את מצבם של מבקשי המקלט והביאה לכך שכל מי שרק מצא דרך לעשות זאת, עזב למדינות בטוחות. אלפים בודדים עזבו בייאושם גם אל מדינות לא בטוחות. מרקם החיים של מבקשי המקלט שעדיין כאן שברירי. בשולי החברה, במרחב רווי גזענות ושנאת הזר, תוך שהם עובדים ללא הפסקה כדי לשרוד, לפרנס את ילדיהם ולתמוך בפגיעים יותר בקהילה - החולים, האימהות החד הוריות, בעלי המוגבלות ופגועי הנפש שאינם יכולים לפרנס את עצמם.

הנוהל החדש צפוי לפרק את המרקם השברירי הזה ולהביא להתדרדרות חומרית גורפת של מבקשי המקלט ולהחמרת תחושות הייאוש. ה"חזקים" שבהם, כולל המעטים שהצליחו להגיע למשרות מכניסות ויציבות, יאבדו את פרנסתם ומאבקם לשרוד ולהתקדם ירד לטמיון. הפגיעים ביותר, שחלקם לא יכולים לעבוד בארבע סוגי העבודות הפיזיות שמתיר הנוהל גם לו היו רוצים, יסבלו לא רק מאבטלה אלא גם מסיכון מוגבר להעסקה פוגענית ולניצול, לרבות ניצול לסחר וזנות.

הנוהל צפוי לפגוע קשות גם בצעירים ואף בילדים שהוריהם מבקשי מקלט. כל ילד שהוריו מבקשי מקלט, גם אם נולד כאן ו/או התחנך במערכת החינוך הישראלית מגיל 3 שנים, וגם אם סיים בגרות בהצטיינות, ידע שיום למחרת סיום התיכון עליו לעבוד בבניין, בסיעוד או במלון, או לעזוב את עירו. ברור שלנער בן 17 לא תהיה שום סיבה להשקיע בלימודיו במצב כזה. למעשה, ברור שלילדה בת 8 לא תהיה שום סיבה להשקיע בלימודיה, אם זה ממילא עתידה הברור. גם גנות, מדריכות, מורות, מנהלות וכל מי שאמור להשקיע בילדים ובנערים האלה יצטרך להחליט: להשקיע בהם השקעה שתדר לטמיון, או פשוט לוותר עליהם מראש.

¹ ה', בן 36, מבקש מקלט מאריתריאה

הנוהל יפגע בחברה הישראלית כולה

הנוהל יפגע באופן ישיר ומיידי בישראלים רבים. הוא יפגע כמוכּן במעסיקים, בפרט בתקופה הנוכחית בה כמעט כל ענפי המשק משוועים לעובדים. רק לפני ארבעה חודשים פנתה שרת הכלכלה לשרת הפנים במכתב המבקש לאפשר לפליטי אוקראינה לעבוד והדגישה שבמשק יש כיום 14 אלף משרות פנויות. כחודשיים אחר כך משרד הפנים התיר את העסקתם של פליטי אוקראינה (אך לאחרונה כאמור הודיע שהנוהל יחול גם עליהם). בנוסף, צפויים להיפגע מעסיקים ועובדים מהמגזר הציבורי ומהמגזר השלישי. מבקשי מקלט עובדים בעיריות, במוסדות ציבור ובארגוני זכויות אדם כמגשרים, מתורגמנים וסייעות בגנים.

באופן רחב יותר, הזנחת מבקשי המקלט, וודאי מהלכים להחלשה מכוונת שלהם והתעמרות בהם, פוגעים בחברה הישראלית כולה ובפרט בתושבי האזורים בהם מתגוררים מבקשי המקלט. כך צפוי גם לגבי המהלך הנוכחי, שככל הנראה יביא לפיטורים המוניים של מבקשי המקלט, לעליה באבטלה ובעבודה הלא מתועדת בערים ה"אסורות", להתדרדרות חומרית ומוראלית, לשחיקה בחוסנם של בני הנוער והצעירים, לחשיפה מוגברת לצורות מגוונות של העסקה פוגענית וניצול ולזעזוע של המרקם הקהילתי השברירי ממילא.

התכלית האמיתית של הנוהל פסולה

לפי [ההודעה לציבור](#) שפורסמה עם הנוהל, תכליתו של איסור העבודה בערים היא "למנוע את השתקעותם של הזרים במרכזי הערים ולהקל על תושבי אותן הערים". הנוהל לא באמת מגשים את התכלית הזו. האיסור הוא על עבודה בערים, לא על מגורים בהן. הוא צפוי לפגוע בתושבי הערים ולא "להקל" עליהם, שכן הוא צפוי להוסיף אבטלה וייאוש לסביבתם. הנוהל בכל אופן לא יכול לעודד עזיבה של העיר שכן הוא כולל 17 (!!!) ערים. מבקשי מקלט לא צפויים לעזוב את הערים גם אם הנוהל ייכנס לתוקף, פשוט כי אין להם לאן.

אם אין משמעותה של "מניעת השתקעות" עזיבה של העיר, משמעותה היא ככל הנראה "מניעת תחושת נוחות". כלומר ציפייה שמבקשי המקלט יפנימו את זמניהם, יפנימו את היחס אליהם כאל חפץ שיכול להיות שימושי בתנאים מוגבלים ולמטרות מוגבלות ויתנהגו בהתאם. תכלית כזאת כאמור לא צפויה להקל על תושבי הערים אלא להיפך. חשוב מכך: אחרי יותר מעשור של חיים בישראל תחת הגנה קבוצתית, תכלית כזאת היא פשוט לא חוקית ולא מוסרית.

הנוהל חריג ביותר ביחס למדינות אחרות

גם מדינות אחרות מטילות מגבלות גיאוגרפיות על מבקשי מקלט, אך המהלך הנוכחי של שרת הפנים חריג בדרקוניותו בהשוואה אליהן. מדינות אחרות מטילות מגבלות על מבקשי מקלט שזה אך הגיעו, לא תולשות אנשים מחייהם אחרי יותר מעשור; מגבלות גיאוגרפיות במדינות אחרות הן לא לנצח, אלא תחומות בזמן; הן מלוות בסיוע סוציאלי ותמיכה, על מנת לוודא שמבקשי המקלט משתלבים באופן מיטבי במקומות שקולטים אותם; והן מוטלות על רקע מערכות מקלט מתפקדות, שמעניקות מעמד פליט למי שזכאי לו ואף, לרוב, נתיב להתאזרחות, ולא על רקע בקשות מקלט שמתייבשות על המדף מעל עשור.

הנוהל מתעלם באופן בוטה מהנחיות בג"צ

בהודעה לציבור שפורסמה עם הנוהל, מוצג מצג שווא כאילו שפרסום הנוהל נדרש על-ידי בית המשפט העליון. זהו ספין מקומם. פסק הדין שאליו מפנה משרד הפנים אמנם דן במגבלות גיאוגרפיות. המדובר במגבלות שהוטלו על משוחררי חולות, אשר על חלקם נאסר לשוב אל עריהם שמהן נקרעו. המגבלה הנרחבת ביותר שהוטלה על חלקם היא איסור לגור ולעבוד בשבע ערים. כלומר ההליך האמור בבג"צ עסק במשהו אחר לחלוטין: מגבלות שהוטלו בשנת 2017, על חלק קטן ממבקשי המקלט, ואסרו עליהם מגורים ועבודה בשבע ערים. איסור מקומם ובעייתיות ללא ספק, אך מצומצם הרבה יותר מהאיסור הגורף והדרקוני החדש שמוטל על כמעט כל מבקשי המקלט, אוסר עליהם לעבוד ב-17 הערים שבהן הם מתגוררים שנים וקובע לעצמו הרחבה עתידית בלתי נגמרת – עוד ועוד ילדים יהפכו לבגירים ויצטרפו אל הסובלים והסובלות ממנו.

האיסור הנוכחי הוא דרקוני יותר מהאיסור שנדון בבג"צ לא רק כי הוא נרחב יותר, אלא גם כי הוא מוטל כחמש שנים לאחר האיסור שבו דן בג"צ. לחלוף הזמן יש משמעות חוקית, מוסרית ומעשית. מניעת מעמד, שלילת זכויות והתעמרות אקטיבית הן בעייתיות כשמדובר במבקשי מקלט, הן מקוממות כשמדובר במבקשי מקלט ששוהים בישראל באופן חוקי 5 עד 11 שנים והן שערורייתיות כשמדובר במבקשי מקלט ששוהים בישראל באופן חוקי 10 עד 16 שנים. ככל שחולף הזמן מתרבות זכויותיהם החוקיות של מבקשי מקלט, נשחקת יכולתם להתמודד עם גזירות כפרטים וכקהילה הציפייה שהם עוד רגע יעזבו הופכת מגוחכת ומסוכנת יותר ויותר.

בנוסף, בהחלטתו בית המשפט הורה למשרד הפנים ליצור נוהל בנושא על מנת לצמצם את הפגיעה במבקשי המקלט משוחררי חולות שעליהם הוטלו המגבלות הגיאוגרפיות. בין היתר, דרש בית המשפט שבנוהל ייקבעו קריטריונים ברורים להטלת המגבלות ומנגנון ערעור. הנוהל החדש מתעלם מכך ובניגוד לכוונת פסק הדין מרחיב את רשימת הערים ואת האוכלוסייה שעליה הוא יחול.

לבסוף, המצב המשפטי השתנה משמעותית מאז מתן פסק הדין. הוראת שעה שהיתה קבועה בזמנו בחוק (סעיף 3)6 לחוק הכניסה לישראל), הקלה, כך לפי בית המשפט, את ההכרעה בשאלת סמכות השרה להטיל מגבלות כאמור. כיום הוראת שעה זו אינה קיימת יותר. שרת הפנים ניסתה להאריכה, יחד עם שתי הוראות שעה נוספות מתוקף "החוק למניעת הסתננות", ולא הצליחה להשיג לכך את הרוב הדרוש בכנסת.

נוהל שמטרתו להתעמר בפליטים למודי סבל, שעתיד לרסק את החלשים ולהחליש את החזקים, שמתייחס לאנשים כחפץ – שימושי או לא שימושי, שסותר את החלטת בית המשפט העליון, שפורסם בתקופת בחירות ללא הליך היועצות עם משרדי ממשלה רלוונטיים או הכנסת, שיהפוך את ישראל לחרیגה אף יותר בקרב מדינות מערביות ושעתיד לפגוע לא רק בפליטים אלא גם באזרחי ישראל – אסור שייכנס לתוקף. עוד לא מאוחר לעצור אותו.

לפרטים נוספים:

ד"ר שני בר-טוביה, shani.refugeeforum@assaf.org.il, 052-4336487